

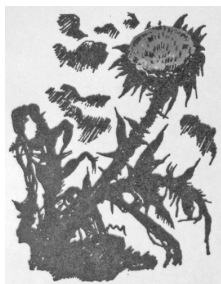
Úvodom

Milé čitateľky a čitatelia! Pripravil som vám nový preklad literárneho skvostu Lva Nikolajeviča Tolstého Hadži Murat. Venoval som sa mu ostatných päť rokov s nadšením a radosťou. Hadži Murat sa stal mojim obľúbeným hrdinom počas prekladu náročného literárneho textu, i pri štúdiu pôvodných dobových materiálov. Tých, z ktorých Tolstoj vychádzal, ale aj novších historických štúdií o vojne na Kaukaze. Najdôležitejšie skutočnosti zo života autora i Hadži Murata som sa pokúsil sprostredkovať v druhej časti knihy.

Snažil som sa čo najviac priblížiť k záverečnej verzii novely, ktorej venoval posledné roky života. Mojim cieľom bolo čo najpresnejšie preložiť Tolstého neopakovateľný, miestami strohý, ľudový, „neumelecký“ jazyk. Nesnažil som sa ho „učesať“, ani modernizovať.

Novela Hadži Murat ostala nedokončená. Podľa Dušana Makovického, rodinného lekára, Lev Nikolajevič pracoval na Hadži Muratovi až do decembra 1904. Tolstoj ho však neodvrhol, dozaista chcel novelu dokončiť a mal ju neustále na pracovnom stole. Jeho „útek z raja“, ktorý sa skončil nečakanou smrťou na železničnej stanici v Astapove, mohol byť posledným pokusom vrátiť sa na Kaukaz a dokončiť Hadži Murata. Dúfam, že štúdie na záver pomôžu čitateľovi vyriešiť literárnu detektívku.”

Mark Verin, september 2023

Vracal som sa domov cez polia. Leto bolo rovno v polovici. Lúky už pozvážali a práve sa zberali kosieť raž. Z kvetov tohto obdobia možno uviť krásnu kyticu: červené, biele, ružové, voňavé, mäkké ďatelinky, vyzývavé margaréty; mliečno biele so žiarivým žltým stredom „má ma rád, nemá ma rád“ so svojim perníkovým zápachom odkvitania; medom voňajúca žltá barborka; do výšky rastúce lilavé a biele zvončeky podobné tulipánom; plaziaci sa hrášok; žlté, červené, ružové, lilavé pravidelné hlaváčiky; skorocel s jemne ružovým zamatom a temer neciteľnou príjemnou vôňou; nevädze, žiarivo modré na slnku a v mladosti, sýto modré a červenajúce sa za súmraku a v starobe; i jemné, voňajúce po mandliach a v okamihu vädnúce okvetie kukučiny.

Natrhal som obrovskú kyticu rôznych kvetov a šiel domov, keď som v priekope zbadal krásne rozkvitnutý bodliak malinovej farby, taký, čo u nás nazývajú „tatár“ a ktorý opatrne obkážajú a keď ho nevdojak skosia, ihneď ho vyhodia zo sena, aby si na ňom kosci nepopichali ruky. Zachcelo sa mi odtrhnúť ten bodliak a vsunúť ho do stredu kytice. Zišiel som do priekopy, odohnal chlpatého čmeliaka, ktorý sa vpil do stredu kvetu a ospalo, sladko driemal a pustil som sa odtrhnúť kvet. Ale išlo to veľmi ťažko: nielenže steblo pichalo ostňami zo všetkých strán, dokonca aj cez vreckovku, ktorou som si omotal ruku. Bol taký mocný, že som s ním zápasil hádam päť minút, trhal vlákno po vlákne. Keď som kvet nakoniec odtrhol, steblo bolo celé rozstrapkané ba aj kvet

sa mi už nezdal taký svieži a pekný. Na dôvažok sa mi svojou hrubosťou a neotesanosťou nehodil k jemnejším kvetom v kytici. Bolo mi ľúto, že som zbytočne skántril kvet, ktorý bol taký pekný na svojom mieste a odhodil som ho. „Predsa len, akú má energiu a životnú silu,“ pomyslel som si, keď som si spomenul, koľko námahy ma stálo, kým som ho odtrhol. „S akým úsilím sa bránil, ako draho predal svoj život.“

Cesta domov viedla práve zoraným černozeľným úhorom. Šiel som pod hôrku po zaprášenej černozeľnej ceste. Zorané pole, ktoré patrilo statkárovi, bolo také obrovské, že som po oboch stranách cesty i vpred do kopca nič nevidel, len čierne, rovno zbrázdený ešte nepobránený úhor. Orba sa vydarila, po celom poli nebolo vidieť ani stebľa trávy či lobody, všetko bolo čierne. „Čo je človek za tvora, krutý ničiteľ prírody, koľko zmaril rôznorodých živých tvorov, rastlín, len aby si zachoval svoj život,“ pomyslel som si a nevdojak hľadal aspoň kúsok života v tomto mŕtvom čiernom mori. Predo mnou, napravo od cesty, sa ukázal akýsi kriak. Keď som sa k nemu priblížil, spoznal som v ňom takého istého „tatára“, z ktorého som zbytočne odtrhol kvet a zahodil.

Krík „tatára“ mal tri výhonky. Jeden bol odtrhnutý a zvyšok visel ako kýpeť odľatej ruky. Na dvoch ostatných bolo po jednom kvete. Kedysi boli kvety červené, ale teraz boli čierne. Jedno steblo už bolo zlomené a jeho polovica so zablateným kvetom na konci odvisla k zemi; druhý, hoci mal koniec zamazaný černozeľným blatom, ešte vytrčal dohora. Po celom kríku viditeľne prešlo koleso a až potom sa pozviechal a preto ostal nachýlený, ale napriek tomu stál. Akoby mu uťali kus tela, vytrhli aj s vnútornosťami, odľali ruku a vyklali oči. Napriek tomu stojí, nevzdáva sa človeku, ktorý zničil všetkých jeho bratov navôkol.

„Čo je to za energia!“ pomyslel som si. „Človek zvíťazil nad všetkým, zničil milióny rastlín, ale táto sa mu ešte nepoddáva.“

Spomenul som si na jednu dávnu príhodu z Kaukazu, ktorú som šťastie pozoroval, časť si vypočul od svedkov a časť som si predstavil. Táto príhoda, tak ako sa zachovala v mojej pamäti a v mojej predstavivosti, sa odohrala takto.

HADŽI MURAT

I.

Stalo sa to koncom roku 1851.

V chladný novembrový večer vchádzal Hadži Murat do nepokojného čečenského aulu Machket, zatiahnutého voňavým dymom horiaceho *kiziaku*.

Len pred chvíľou stíchol křčovitý spev *muezína* a v čistom horskom ovzduší, nasýtenom vôňou dymu *kiziaku*, sa na pozadí bučania kráv a bľakotu oviec, ktoré sa vracali do *saklí* v aule, prilepených stena o stenu ako v úli, zreteľne ozývali hrdelné zvuky mužských sporov a hlasy žien a detí zdola od fontány.

Hadži Murat, onen *nahib* Šamila preslávený hrdinskými činmi, ktorý nikdy nevchádzal ináč ako so svojou zástavou v sprievode desiatok *murídov*, džigitujúcich kolo neho. Teraz zamotaný do *bašlyku* a *burky*, spod ktorej trčala karabína, šiel sprevádzaný len jedným murídom a snažil sa podľa možnosti čo najmenej pútať pozornosť, opatrne pozoroval bystrými čiernymi očami tváre obyvateľov, ktorých postretol na ceste.

Keď vošiel do stredu aulu, Hadži Murat nepokračoval po ulici vedúcej k námestiu, ale zabočil vľavo do úzkej medzierky. Priblížil sa k druhej *sakli* v medzierke, ktorá bola zapustená do briežku, zastal a rozhliadal sa. Pod ostreším pred chatrčou nebolo nikoho, ale na streche, za komínom nedávno vymazaným hlinou, ležal človek zakrytý kožuchom. Hadži Murat jemne štuchol ležiaceho na streche rúčkou biča a cmukol jazykom. Spod kožucha sa vystrčil stavec v nočnej čiapke a lesknúcom sa, otrhanom bešmete. Starcove oči bez mihalníc boli podliate krvou a slzami a aby ich rozlepil

neprestajne žmurkal. Hadži Murat vyriekol zvyčajné „Salam alejkum“ a odhalil tvár.

„Alejkum salam,“ s úsmevom bezzubých úst riekol starec len čo spoznal Hadži Murata a dvíhajúc sa na chudé nohy snažil sa nimi trafiť do črievic s drevenými podrážkami, ktoré stáli vedľa komína. Keď sa obul, pomaly strčil ruky do pokrčeného kožucha a otočený chrbtom zliezol dole po rebríku, pristavenom ku streche. Celý čas, kým sa obliekal a liezol, krútil hlavou na tenkom, zvráskavenom krku vypálenom slnkom a ustavične si čosi mrmlal bezzubými ústami. Len čo zliezol, chcel pohostinne chytiť uzdu koňa Hadži Murata a pravý strmeň. Ale šikovný, silný muríd Hadži Murata, ktorý rýchlo zoskočil zo svojho koňa, odstrčiac starca, ho zastúpil.

Hadži Murat zoskočil z koňa a zľahka krívajúc prešiel pod ostrešie. V ústrety im z dverí vybehol asi pätnásťročný chlapec a prekvapene uprel čierne iskrivé oči farby zrelých černíc na hostí.

„Bež do mešity, zavolaj otca,“ prikázal starec, predišiel Hadži Murat a otvoril mu ľahké, vŕzgajúce dvere do sakle. V tom čase keď Hadži Murat vchádzal do miestnosti, spoza vnútorných dverí sa objavila staršia, drobná, vychudnutá žena v červenom bešmete na žltej blúze a modrých šarovaroch s vankúšmi v náručí.

„S tebou prichádza šťastie,“ povedala hosťovi a v hlbokom predklone porozkladala vankúše popri stene predizby hosťom na sedenie.

„Nech sú tvoji synovia živí,“ odpovedal Hadži Murat, zložil si burku, karabínu i šabl'u a podal ich starcovi.

Starec opatrne zavesil na klince karabínu i šabl'u, hneď vedľa zbraní domáceho, ktoré viseli medzi dvomi veľkými lavórm, blýskajúcimi sa na pozadí hladko vymazanej a čisto vybielenej steny.

Hadži Murat si upravil pištoľ za chrbtom, prišiel k vankúšom, ktoré porozkladala žena, zakasal si čerkesku a sadol si na ne. Starec si čupol oproti nemu na holé päty a so zatvorenými očami zdvihol ruky dlaňami dohora. Hadži Murat ho nasledoval. Keď obaja odriekli modlitbu, pohľadili si dlaňami tvár a spojili ich na špičke brady.

„Ne chabar?“ opýtal sa Hadži Murat starca, čo znamená: „Niečo nové?“

„Chabar jok“, „nič nové“, odvetil stavec nehľadiac do tváre Hadži Murata, ale na jeho hrud' svojimi krvou podliatymi umrlčími očami. „Žijem vo včelíne, len som teraz prišiel navštíviť syna. On bude vedieť.“

Hadži Murat pochopil, že stavec nechce rozprávať, čo vie a čo chcel vedieť Hadži Murat, preto len zľahka prikývol a viac sa už nepýtal.

„Niet dobrých noviniek,“ prehovoril stavec. „Len to je nové, že sa všetci zajaci zišli na poradu, ako vyhnat' orlov. A orly ich len trhajú na kúsky, jedného za druhým. Minulý týždeň ruskí psi spálili seno *mičickým*, bodaj ich parom vzal,“ zlostne zavrčal stavec.

Vošiel muríd Hadži Murata a ticho kráčajúc veľkými krokmi svojimi silnými nohami po hlinenej dlážke, tak isto ako Hadži Murat si zvesil burku, karabínu a šabl'u, nechal si pri sebe len pištoľ a dýku. Zavesil ich na tie isté klince, na ktorých viseli zbrane Hadži Murata.

„A to je kto?“ opýtal sa stavec Hadži Murata ukazujúc na host'a, ktorý vošiel.

„Môj muríd. Volá sa Eldar,“ riekol Hadži Murat.

„Dobre,“ povedal stavec a ponúkol Eldarovi miesto na pokrovci vedľa Hadži Murata.

Eldar sa usadil so skríženými nohami a mlčky sa zahľadel krásnymi baranými očami do tváre starca, ktorému sa rozviazal jazyk. Rozprával ako ich junáci minulý týždeň zajali dvoch vojakov: jedného zabil a druhého poslali do Vedena k Šamilovi. Hadži Murat ho počúval jedným uchom a celý čas sledoval dvere a načúval zvukom, ktoré sa šírili zvonka. Pod ostreším pred saklou sa ozvali kroky, vrzli dvere a vošiel domáci.

Sado, pán sakle, bol štyridsiatnik, s malou briadkou, dlhým nosom a čiernymi očami, len o čosi menej iskrovými ako pätnásťročný chlapec, jeho syn, ktorý poň zabehol a spolu s otcom vošiel do sakle a usadil sa pri dverách. Domáci si vyzul pri vchode *bašmaki*, starú vyťahanú papachu si posunul na zátylok dávno neoholenej hlavy zarastajúcej čiernymi vlasmi a ihneď si čupol na päty oproti Hadži Muratovi.

Tak ako stavec i on zažmúril oči, zdvihol ruky dlaňami dohora, odriekol modlitbu, obtrel si dlaňami tvár a až potom prehovoril. Rozprával o tom, že Šamil vydal príkaz zajať Hadži Murata, živého alebo mŕtveho, že len včera odišli Šamilovi poslanci, že ľudia sa boja vzoprieť Šamilovi a že sa treba mať na pozore.

„V mojom dome,“ povedal Sado, „pokiaľ som živý, môjmu kunakovi nikto neskriví ani vlas. Ale čo za týmito múrmi? Musíme podumať.“

Hadži Murat ho pozorne počúval a súhlasne kýval hlavou. Keď Sado skončil, povedal:

„Dobre. Teraz musím vyslať k Rusom posla s listom. Pôjde môj muríd, len potrebuje sprievodcu.“

„Pošlem Batu, brata,“ povedal Sado. „Zavolaj Batu!“ prikázal synovi.

Chlapec vyskočil ako struna na rezké nohy a rozhadzujúc rukami vybehol z miestnosti. Asi za desať minút sa vrátil s Čečenom, ktorého tvár bola do čierna vypálená slnkom, šľachovitej postavy s krátkymi nohami, odetý do žltej rozpadajúcej sa čerkesky s rukávmi ošklbanými na franforce a v ovisnutých čiernych sárach. Hadži Murat sa pozdravil s novým prítomným a opäť, bez zbytočných slov, stroho povedal:

„Môžeš odprevadiť môjho murída k Rusom?“

„Môžem,“ bleskovo, veselo začal Bata. „Keď len to! Okrem mňa sa tam žiaden Čečen neprešmykne. Ak by šiel niekto iný, čokoľvek ti nasľubuje, no neprejde. Ale ja môžem.“

„Dobre,“ riekol Hadži Murat. „Za službu ti dám tri,“ povedal ukazujúc tri prsty.

Bata prikývol hlavou na znak, že porozumel, hneď však dodal, že pre neho nie sú dôležité peniaze, slúžiť Hadži Muratovi je pre neho vecou cti. Všetci v horách poznajú Hadži Murata, ako ruské svine bil...

„Dobre“, prikývol Hadži Murat. „Povraz je dobrý ak je dlhý, ale reč je lepšia krátka.“

„Veď už čuším,“ povedal Bata.

„Tam, kde sa krúti Argun, oproti strmine, je poľana v lese, stoja tam dva snopy. Poznáš to?“

„Poznám.“

„Čakajú ma tam moji traja jazdci,“ dodal Hadži Murat.

„*Aija!*“ riekol Bata prikyvujúc hlavou.

„Pýtaj sa na Chána Mahomu. Chán Mahoma vie, čo má robiť a čo má hovoriť. Jeho odvedieš k ruskému veliteľovi, k Voroncovi, kniežaťu. Rozumieš?“

„Odvediem.“

„Odvedieš ho a dovedieš späť. Dokážeš to?“

„Dokážem.“

„Odvedieš a vrátiš sa späť do lesa. Aj ja tam budem.“

„Urobím, ako vravíš,“ povedal Bata, vstal, priložil ruky k hrudi a odišiel.

„Ešte treba poslať niekoho do Gechov,“ povedal Hadži Murat domácemu, keď odišiel Bata. „V Gechoch musí odovzdať...“ začal vysvetľovať držiac sa za jeden z *gazýrov* čerkesky, ale hneď zložil ruku a zmĺkol, len čo uvidel vchádzať do sakli dve ženy.

Prvá bola Sadova žena, tá istá staršia, vychudnutá žena, ktorá rozkladala vankúše. Druhá bola mladučka dievčina v červených šarovaroch a v zelenom bešmete, hrud' mala úplne zakrytú nákrčníkom zo strieborných mincí. Na konci kratšieho, ale hrubého, pevného čierneho vrkoča, ktorý spočinul na chrbte medzi úzkymi plecami, bol zavesený strieborný rubel'; černicovo čierne oči, také isté ako má otec i brat, veselo blyš'ali na mladučkej tvári, snažiacej sa vyzerat' prísne. Nehľadela na hostí, ale očividne vnímala ich prítomnosť.

Sadova žena niesla nízky okrúhly stolík, na ktorom bol čaj a *pilgiše*, palacinky na masle, syr, čurék (tenko vyvaľkaný chlieb) a med. Dievča prinieslo lavór, *kumgan* a uterák.

Sado i Hadži Murat mlčali celý čas pokiaľ ženy tichými pohybmi v červených *čuvjakoch* bez podrážky rozkladali pred mužmi pohostenie. Eldar zas uprene hľadel baraními očami na svoje skrížené nohy a sedel bez pohnutia ako socha po celý čas, kým boli ženy v miestnosti. Až keď odišli a keď celkom stíchli ich mäkké kroky za dverami, Eldar si s úľavou vydýchol a Hadži Murat vybral z jedného gazýru náboj, odstránil guľku, ktorá ho uzatvárala a vytiahol z neho lístok zavinutý do trúbky.

„Toto odovzdať synovi,“ povedal a ukázal mu lístok.

„Komu odpoveď?“ opýtal sa Sado.

„Tebe a ty mi ju doručíš.“

„Stane sa,“ odvetil Sado a schoval lístok do gazýru na svojej čerkeske. Potom vzal do ruky kumgan a prisunul lavór k Hadži Muratovi. Hadži Murat si vyhrnul rukávy bešmetu na svalnatých rukách bielych od zápästí a nadstavil ich pod prúd chladnej, priezračnej vody, ktorú lial Sado z kumganu. Hadži Murat si utrel ruky do čistého hrubého uteráka a naklonil sa k stolu s jedlom. To isté urobil aj Eldar. Kým hostia jedli, Sado sedel oproti nim a niekoľkokrát im ďakoval za návštevu. Chlapec, ktorý sedel pri dverách, nespúšťal svoje iskrivé čierne oči z Hadži Murata a usmieval sa, akoby svojím úsmevom potvrdzoval otcove slová.

Hoci Hadži Murat už viac ako celý deň nič nejedol, vzal si len kúsok chleba, syra, spod dýky si vytiahol malý nožík, nabral si trochu medu a natrel na chlieb.

„Náš med je výborný. Tento rok je výnimočne medový rok: aj dostatok, aj dobrý.“ povedal starec, zrejme potešený, že Hadži Murat jedol jeho med.

„Ďakujem,“ riekol Hadži Murat a odsunul sa od jedla.

Eldar by si ešte zajedol, ale ako jeho muršíd i on sa odsunul od stolíka a podal Hadži Muratovi lavór a kumgan.

Sado vedel, že poskytnutím útočiska Hadži Muratovi riskuje vlastnú hlavu, lebo potom, čo sa rozhneval Šamil s Hadži Muratom, pohrozili popravou všetkým obyvateľom Čečenska, len aby neprijali u seba Hadži Murata. Uvedomoval si, že obyvatelia aulu sa môžu kedykoľvek dozvedieť, že hostí u seba Hadži Murata a môžu od neho žiadať, aby im ho vydal. Ale Sado si z toho nielenže nerobil ťažkú hlavu, ale mal z toho radosť. Sado považoval za svoju povinnosť chrániť host'a – kunaka, aj keby ho to malo stáť život a bol so sebou spokojný, hrdil sa tým, že koná, ako sa patrí.

„Pokiaľ si pod mojou strechou a moja hlava je na pleciach, nikto sa ťa ani nedotkne,“ zopakoval Hadži Muratovi.

Hadži Murat sa pozorne zahľad do jeho iskrivých očí a keď pochopil, že je to pravda, trochu slávnostným hlasom riekol:

„Nech sa ti to vynahradí radosťou a životom!“

Sado mlčky pritlačil ruky k hrudi na znak vďačnosti za dobré slová.

Zavrel okenice na sakli, priložil polená do pece a vo veselej, povznesenej nálade Sado odišiel z host'ovskej siene do časti domu, kde žila celá jeho rodina. Ženy ešte nespali a rozprávali sa o nebezpečných host'och, ktorí u nich nocovali v host'ovskej.